

Mohsen Mohamed (Egypt)

Mohsen Mohamed (* 1994) je egyptský básník. Jeho sbírka *Nikdo to nezvedá* (د يب رقم ش مف), vydaná v roce 2020 nakladatelstvím Dar El Meraya, získala první cenu za poezii v národním jazyce na Mezinárodním knižním veletrhu v Káhiře a také kulturní cenu Sawiris.

V roce 2014 byl při nepokojích po studentské demonstraci (které se neúčastnil) zajat během hromadného zatýkání v univerzitním kampusu, když přispěchal na pomoc mladé ženě. Byl odsouzen k pěti letům tvrdého vězení, a právě tam napsal sbírku *Nikdo to nezvedá*, za kterou obdržel dvě nejprestižnější egyptské literární ceny. Jeho básně vyprávějí o vykloubení a zlomeném srdci, o nalezeném i nově vytvořeném společenství, o holých obrysech lidství, jak se odhalují tváří v tvář utrpení.

ukázky z angličtiny přeložil Pavel Drábek

Časový úsek: příběh odporu a identity – a exilu

Čas a uvěznění

ČAS

Tam
ve dvaceti
ven
ve dvaceti

Ptáš se,
„Ale
kolik
let v lochu?“
Povzdech –
„Spoután na doživotí.“

Tam
ve dvaceti
ven
ve dvaceti,
i s
novým pojmem času.

Bylo mi pouhých patnáct, když v lednu 2011 vypukla egyptská revoluce. Vyrůstal jsem v poklidné vesnici v mansurské oblasti, daleko od rušné Káhiry, a politika mi připadala vzdálená.

Když přišel čas jít studovat na univerzitu, přestěhoval jsem se do města a nastoupil na obchodní fakultu. Psal se rok 2014, bylo pouhých pár měsíců po červencovém převratu 2013. Jako každý student jsem se i já těšil na studium, na nové přátele, na možnou budoucnost. Ale jednoho dne jsem odešel na univerzitu, a už jsem se nevrátil. Skončil jsem v egyptském politickém vězení.

Po převratu 2013 v Egyptě zavládl chaos. Vojsko, které vedl Abdel Fattah El-Sisi, se zbavilo prvního demokraticky zvoleného prezidenta země, Mohameda Morsiho. To vyvolalo protesty po celé zemi, včetně univerzitních kampusů. Režim na to reagoval hromadným zatýkáním a násilným potlačováním, které vyvrcholilo v masakrech na náměstích Rabaa a Al-Nahda. Ještě před koncem roku 2013 bylo Muslimské bratrstvo označeno za teroristickou organizaci a tato nálepka sloužila jako záminka k uvěznění tisíců lidí – ať vinných, či nevinných.

13. března 2014, uprostřed prvního ročníku, jsem dorazil do kampusu. Všude hlídkovala policie a namátkově lidi zatýkala. Terčem se stali studenti na základě vzhledu nebo chování – že mají vousy, že nosí náboženský oděv, že natáčí na kameru anebo prostě jen tak. Jednu dívku tloukli muži v civilních šatech. Bez přemýšlení jsem je začal natáčet. Když se násilí stupňovalo, zasáhl jsem, abych tomu zabránil. A to stačilo. Během chvilky mě obstoupila policie, hodila mě do dodávky a zmizel jsem ve státní mašinérii.

Naivně jsem důvěřoval právnímu systému – že rozum a spravedlnost převládne a že budu co nevidět propuštěn. Ale čas je zrádný a vrtkavý. Dny nemíjely. Prodlužovaly se. Soudy – jako všechny státní instituce – šly na ruku převratovému režimu a represáliím. Ve vězení jsem strávil pět let a netuším, kam ty roky zmizely.

ČASOVÝ ÚSEK

Co ve vězení děláme kromě počítání?
Počítáme pak počítáme pak počítáme
a za každý proběhnutý den
se odlomí kus ocelové mříže
a už ho tam nepřivaří.
Ocelovou síť už nespředou.
A tak Bohu díky za čas, protože jediný den,

co odpadne z úseku,
se už nevrátí.
Poslední kousek, co jsem viděl odpadnout ze zdi,
přišel chvíli před tím, než jsem se dostal ven.

V cele mi připadalo všechno zvláštní. Zdálo se, že starší vězni už uvykli životu, který řídí podivná a hrůzná pravidla. Ještě víc než jejich slova a činy mě zneklidňovalo, jak normalizovali

svou realitu, své přežívací rituály, své nemluvné a posunkové způsoby interakce, i jazyk, kterým spolu mluvili.

Zdi vyprávěly své vlastní příběhy. Pokrývaly je nápisy jmen, dat, přání a zlomky milostných dopisů – některé napsané bílou křídou, jiné krví – a tvořily čítanku vězeňského života: času napjatého do nesnesitelně tenké nitky. Pustil jsem se do četby nápisů: syn píše o palčivé lásce k nepřítomné matce, přísloví narážející na zradu, zoufalé zvolání, vadnoucí sen, otisk dlaně v krvi. Díky váze let vtělených do těchto naškrábaných slov mi zdi nepřipadaly tolik jako zábrany, ale spíš jako mlčenliví svědci něčeho pronikavě nepřirozeného. O několik měsíců později jsem své jméno připsal na seznam dvanácti studentů, zatčených ve stejné kauze. O několik let později mi kamarád, který ve stejné cele strávil noc, řekl: „Vaše jména tam pořád jsou.“

Přežití díky knihám

Každý ve vězení najde způsob, jak vzdorovat. Ten můj byla četba. Knihy se mi staly třetím okem, oknem do světa, který zdi věznic nepojmou. V těch nevlídných podmínkách jsem se naučil, že přežití závisí na naší schopnosti vytvořit si ve vlastních představách nový svět – sprádaný z vláken vědomostí a představivosti.

V nahodilé realitě, odkud je spravedlnost zcela pozastavena, jsem navázal hluboké spojení s Kafkovými příběhy – v nich vnitřní život uprostřed vnější mizérie vzkvétá. Noční můry jeho povídek zrcadlily skutečnost věznění i surreálné příčiny, které mě do něj zavedly. Nacházel jsem útěchu u Viktora Frankla, v jeho knize Člověk hledá smysl, kde napsal, že ve vězení „se den zdá delší než týden“. Věděl jsem přesně, co tím myslel. Byl jsem časem úplně posedlý – jak se v zajetí prodlužoval a zkresloval. Požádal jsem rodinu, aby mi přinesli Kouzelný vrch Thomase Manna. To prohloubilo mé porozumění tvárnosti času v nepřirozených podmínkách.

Dostat knihy do egyptského vězení je sága sama pro sebe, a její hrdinkou byla moje máma, která uměla odříznout vazbu zakázané knihy a zaměnit ji za jinou, aby tak ošálila dozorce. Díky tomu jsem měl možnost přečíst Šokovou doktrínu Naomi Klein, kterou mi propašovala ve vazbě náboženské knihy s názvem Výklad Koránu. Oficiální vězeňská knihovna byla plná státní propagandy, takže my vězni jsme si vytvořili putovní knihovnu – seznam knih, které kolovaly mezi celami, spravovali vězni, kteří utvořili tichý čtenářský spolek.

Kdykoli jsem měl v cele pocit, že zcela ztrácím pojem o skutečném čase, jsem pozoroval růstový cyklus svých vlasů a nehtů. Byla to tělesná připomínka, že v tomto světě jsou ještě přirozené věci. I z mých vlasů se stal vlastní akt odporu. Akt vzdoru, a to nejen proti vězeňským jednotným pravidlům, které jednotlivce zbavují jejich jedinečnosti, když jim oholí vlasy, ale i proti samotnému vězeňskému času. Dva roky jsem se vzpíral nucenému stříhání a zuby nehty se držel této drobné formy autonomie. Až jedno ho dne mě odvedli na samotku a hlavu mi vyholili. Když jsem si na tom opuštěném místě rukou přejel rukou po hlavě a došlo mi, že jsem bez vlasů, rozplakal jsem se.

Moc mezi zdmí

Jednoho dne jsem se vrátil od soudu a nesl si tíhu nespravedlivého rozsudku: pět let vězení. Bylo zrovna před západem slunce, když jsem vstoupil na vězeňský dvůr v Al-Mansúře. V cele jsme neměli koupelnu, tak jsem šel na společné toalety, abych si odskočil a smyl ze sebe ten dlouhý, bolestný den.

A právě v tu chvíli spoluvězeň, co byl stařešinou na bloku – a vůdce Muslimského bratrstva – nás uviděl a štěkl: „Konec vycházek! Zpátky do cely!“ Vy světlovali jsme mu, že jsme se právě vrátili od soudu s rozsudky a doufali jsme v nějakou soucitnou účast. Ale soucit byl přepych, který se v jeho očích nevztahoval na ideologické protivníky. Naše únava a vážnost celého dne s ním nehnula, a nadával nám dál – jeho autoritu umocňovala složitá mocenská dynamika, která vládla v nejhlubších kruzích vězení.

Později nás ještě udal za neposlušnost a přidal k tomu zvláštní, osobní obvinění: prý jsem napsal na zeď vedle své postele sprostá slova. Byl Ramadán. Když ho důstojník vyzval, aby ta slova řekl, odmítl se slovy: „Nemůžu, pane. Postím se.“ Důstojník trval na svém. Obrátil se ke mně a řekl: „Tak jo, Mohsene, řekni je ty!“

Ten okamžik byl dokonale absurdní. Do obvinění se teď zapletlo i náboženství, jako by má domnělá neúcta nebyla jen zločin, ale i svatokrádež. Kam to mířilo, mi bylo jasné – že se nepostím a že ani morálně, ani duchovně nezapadám. To podezření mě na štvalo a odpověděl jsem: „Já se taky postím, pane.“

Náboženství, autorita, politika a poezie se tu spojily groteskní frašky nadvlády. Odříkal jsem dotyčná slova a vysvětlil, že ve skutečnosti šlo o verše z básně slavného egyptského nacionalistického básníka Naquiba Surura.

To ale bylo jedno. Se zbytkem skupinky mě poslali na samotku.

První dny po rozsudku jsme strávili v izolaci – smutné zasvěcení do vězení, kde moc vykonává nejen stát, ale i vnitřní frakce. Tresty přicházely od dozorců i od politických spoluvězňů, jejichž ambice sahaly daleko za jejich vlastní zajetí.

I přes to přese všechno jsem dokončil studium ekonomie a napsal Nikdo to nezvedá – sbírku básní zrozených ze sdílené bolesti a vytrvalosti vězeňského života. Kafkovský ironický zvrát tomu chtěl, a ten stejný režim, který mě poslal do vězení, mou knihu ocenil na Káhirském knižním veletrhu. Vládní noviny se mnou dokonce udělaly rozhovor. Když se mě ptali na téma knihy, nemohl jsem říct „vězení“. Pravda byla pořád ještě protizákonná.

Později se má fotka ocitla v celonárodních novinách. A já nedokázal myslet na nic jiného než na vězně, kteří tam zůstali. Jen ty noviny totiž byly ve vězení povolené. Několik let poté mi jeden z nich volal:

„Vystříhl jsem si tvoji fotku a nalepil si ji do zápisníku. Všem ji ukazuju – novým vězňům i starým kamarádům.“

Vyprávění o exilu a vězení: mosty mezi protiklady Po propuštění jsem studoval filozofii na Káhirské univerzitě. Táhla mě myšlenka narativní identity Paula Riceoura – tedy že se stáváme

sami sebou vyprávěním svých příběhů. Co se ale stane, když se to vyprávění roztříští? Co se stane, když je domov ne dostupný?

V roce 2021 jsem odjel z Egypta do Velké Británie. Za zády zůstalo nejen geografické místo, ale i způsob žití. V Oxfordu jsem se pohroužil do anglické literatury. Učit se nazpaměť slova ale nestačí k tomu, abyste pocítili přirozenost jazyka. Abyste ji cítili, musíte k té kultuře patřit. Potřeboval jsem se ve slovech zabydlet a do každého nově naučeného slova se propsat. Jak řekl John Berger, „Jazyk je patrně jediný lidský domov, které k lidem nemůže být nehostinný.“

I přesto, že se snažím si v novém jazyce vytvořit domov, jsem pořád ještě hostem v kultuře, kterou utváří jiné dějiny a jiné vzorce životního stylu.

Muzea paměti

Domovy exulantů jsou jako muzea paměti, jak napsala Svetlana Boym – nejsou to nehybné sbírky, ale místa vespolečného jednání. Paměť je vidět na jídle, na vůních i na podobách denních domácích rituálů. Někdy sedím v Británii v restauraci a vychutnávám si – musaku, kibbeh nebo fattoush. V tu chvíli jako by se mé já přeneslo. Ale ne někam jinam, ale do varianty mého já, které je stále spojeno s místem, odkud pocházím. To mě inspirovalo k projektu o syrských uprchlících v Británii po občanské válce. Projekt se zaměřuje na to, jak jídlo a pohostinnost fungují jako prostředky zachování paměti a identity. Tyto restaurace v Británii slouží jako prostory, kde se ekonomický úspěch pojí s kulturní intimitou a dává uprchlíkům možnost znovu v představách vytvořit svou minulost i budoucnost. Tento projekt analyzuje, jak se kultura jídla vyvíjí bok po boku politických přerodů a proměňuje se z nástroje přežití na prostředek kolektivní paměti.